

rûmilerden meydana gelen oyma süsleme görülür.

Caminin mihrabı alçı bezemelerle zenginleştirilmiştir. Mukarnaslı nişin içindeki panolar ve kavsaranın üstündeki yüzey klasik üslûpta kabartmalarla doldurulmuştur. Üç şeritle çerçevelenmiş mihrabın etrafında güzel bir hatla yazılmış kelime-i tevhidden başka birçok alçı kabartma motif görülür.

Hacı Müsâ Camii'nin ahşap ve alçıdan yapılmış süslemelerinden başka son derece değerli yine ahşaptan bir de minberi vardır. Bazı parçaları, bu arada külâh kısmı yenilenmiş olmakla beraber yan karnatları ahşap geçmeli olarak yapılmış, merdiven korkulukları da oymalarla süslenmiştir. Bütün bu süslemeleri XVII-XVIII. yüzyıllara bağlamak isteyenlerin görüşlerine katılmak mümkün değildir.

Caminin, son cemaat yerinin yan duvarına bitişik olan minaresinin kürsü ile pa-buç kısımları kesme taştan, gövdesi tuğladan yapılmıştır. Bunun da geç dönemlerde yenilediği anlaşılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Mübârek Galib, *Ankara Mescidleri ve Camileri*, İstanbul 1341, s. 32-33; a.mlf., *Ankara II: Kitâbeler*, İstanbul 1928, s. 24; Gönül Öney, *Ankara'da Türk Devri Dini ve Sosyal Yapıları*, Ankara 1971, s. 70-72, rs. 148-156, plan s. 366, nr. 36; a.mlf., "Anadolu Selçuklu ve Beylikler Devri Ahşap Teknikleri", *STY*, III (1970), s. 141-142; *Türkiyede Vakıf Abideler ve Eserler*, Ankara 1972, I, 368-370; İbrahim Hakkı Konyalı, *Ankara Camileri*, Ankara 1978, s. 47-48.



SEMÂVİ EYİCE

HACI ÖZBEK CAMİİ

İznik'te
XVI. yüzyılda yapılmış cami.

Şehrin Lefkekapısı'na giden ana caddenin kenarında, Eşrefoğlu Rûmî Külliyesi'nin hizasındadır. Üç satırlık kitâbesine göre Hacı Özbek b. Mehmed tarafından 734 (1333-34) yılında inşa ettirilen yapı, kitâbesi mevcut en eski Osmanlı eseri olma özelliğini taşımaktadır. Ayrıca bütün mimari özellikleriyle Türk yapısı olduğunu açıkça belli eden Hacı Özbek Camii'nin aslında bir Bizans kilisesi olduğu yolundaki iddia vaktiyle İznik Rumları tarafından uydurulmuş bir söylentiden ibarettir. Fetihden iki üç yıl sonra yapılarak İznik'e müslüman Türklüğün ilk damgasını vuran bu küçük eser, Kurtuluş Savaşı günlerinde Rumlar'ın Türk eserlerine karşı gösterdikleri inanılmaz tahrip hıncını atlattı. Fakat 1950'li yıllara gelinceye kadar her tarafı boş arazi olan İznik'te de-

ğer bilmez idarecilerin kurbanı olarak cadde genişletilmesi gerekçesiyle bazı kısımlarını kaybetmiştir.

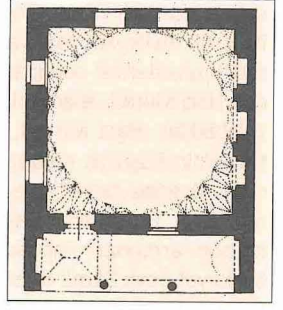
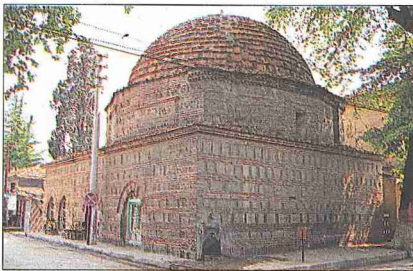
Hacı Özbek Camii, aralarında tuğla hatlar olmak üzere taştan karma malzeme ile inşa edilmiştir. Caminin yapımında erken Osmanlı Türk yapı sanatında çok kullanılan, taşların aralarına dikine tuğla konulması tekniği uygulanmış, kemerlerde son dönem Bizans yapı sanatında yaygın olan bir küfeki taşı arasına üç tuğla konulması suretiyle meydana getirilen örgü kullanılmıştır. Bu da bu İslâm yapılarında yerli Bizanslı duvarcı ustalarının çalıştığını gösterir.

Cami kare planlı, içten ölçüleri yaklaşık 7,50 m. kadar olan bir ibadethânedir. İlk yapıldığında yanları duvarlarla kapatılmış, iki mermer sütuna dayanan ve üç kemerle dışarıya açılan bir son cemaat yerine sahipti. Fakat sokak genişletme gerekçesiyle bu orijinal son cemaat yeri şuursuzca ortadan kaldırılmıştır. 1935'li yıllarda henüz duran bu iki sütunlu son cemaat yeri ve üstü kısmen aynalı, kısmen beşik tonoz örtülü kâgir son cemaat yeri yıkıldıktan sonra caminin başka bir cephesine uydurma bir son cemaat yeri inşa edilmiştir.

Hacı Özbek Camii'nin son cemaat yerine açılan ve yanda olan bir kapısı ile diğer iki cephesinde çifte penceresi vardır. Kapıya göre ana eksen üzerinde değil yan duvarda olan mihrap esas biçimini kaybetmiştir. Üstü kiremit örtülü olan kubbe, eski bir fotoğraftan dört penceresi olduğu anlaşılan yüksekçe bir kasağa oturur. Yakın tarihlerdeki tamirde biri hariç bu pencereler kapatılmış ve izleri de yok edilmiştir. On iki köşeli bu kasağa harim mekânının karesinden geçiş "Türk baklavaları" denilen mimari unsurlarla sağlanmıştır.

Caminin revakı kaldırıldıktan sonra dış mimarisi eskisinden çok değişik bir gö-

Hacı Özbek Camii - İznik / Bursa



Hacı Özbek
Camii'nin
planı

rünüm almıştır. Girişin yeri değiştirilmiş ve orijinal giriş pencere haline dönüştürülmüştür. Kitâbesi de bu esas yerinden sökülerek mihrabın sağındaki pencere içine konulmuştur. A. Sâim Ülgen'in makalesinde adı geçen ve burada yayımlanan bir desenden, ayna taşının bir Bizans korkuluk levhası olduğu görülen camiye bitişik çeşmeden de ortada bir şey kalmamıştır.

Türk sanat tarihi bakımından öncü durumundaki bu mimari eserin, esas biçimine ve duvar tekniğine uygun şekilde restore edilemeyeceği yanında İznik kasabası içinde yapıya tarihi önemine uygun bir yer verilemeyeceği de büyük bir kayıptır.

BİBLİYOGRAFYA :

Memduh Turgut Koyunluoğlu, *İznik ve Bursa Tarihi*, Bursa 1935, s. 162; K. Otto-Dorn, *Das Islamische Iznik*, Berlin 1941, s. 15-18, IV, 4-5, rs. 5; *İznik*, İstanbul 1943, s. 29; rs. 19; Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisi I*, s. 163-167, rs. 222-231; a.mlf., "Orhan Gazi Devrinde Mi'mârî", *AÜ İlahiyat Fakültesi Yıllık Araştırmalar Dergisi*, I, Ankara 1956, s. 119; Aptullah Kuran, *İlk Devir Osmanlı Mimarisinde Cami*, Ankara 1964, s. 8-12; S. Yıldız Ötügen vdğr., *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, Ankara 1985, IV, 204-206; Semavi Eyice, *İznik, Tarihçesi ve Eski Eserleri*, İstanbul 1988, s. 35; C. Gurlitt, "Die islamitischen Bauten von Iznik", *OA*, III (1912-13), s. 57-58; A. Sâim Ülgen, "İznik'de Türk Eserleri", *VD*, I/1 (1938), s. 55-56, rs. 10-11 (Osmanlı döneminin kitâbeli ilk mimari eseri olduğundan Hacı Özbek Camii bilhassa Osmanlı sanatına dair bütün yayınlarda yer alır; burada on-lara atıf yapılmamıştır).



SEMÂVİ EYİCE

HACI PAŞA

(ö. 827/1424 [?])

Anadolu'nun İbn Sînâ'sı diye anılan
hekim, kelâm âlimi ve müfessir.

Esas adı Celâleddin Hızır olup 740'tan (1339) sonra doğduğu tahmin edilmektedir. Aslen Konyalı olan Celâleddin Hızır, tahsil için Mısır'a giderek Kahire'deki Şeyhünîyye Medresesi'nde ünlü Hanefî fakih-i Ekmeleddin el-Bâbertî'den dinî ve aklî ilimleri okumuş, keskin zekâsı ve çalışkanlığı ile hocasının takdirini kazanmış-